

Een bonte gaai in het Leudal

Hans Berghuis (1924-1994):
dichter, romancier,
toneelschrijver, journalist

Wiel Kusters

Hans Berghuis omstreeks 1964.

INTRODUCTIE¹

Van 2002 tot 2014 werd door The Maastricht International Poetry Nights in samenwerking met de Gemeente Maastricht tweejaarlijks de 'Hans Berghuisstok voor Poëzie' toegekend aan dichters die gezien werden als belangrijke overbrengers van 'originaliteit en de kracht van poëzie'. Een onderscheiding in estafettevorm, waarbij de wandelstok van de Maaslandse dichter, die na diens overlijden door Ingrid Berghuis geschonken was aan Hans van de Waarsenburg, doorgegeven werd aan achtereenvolgens de dichters Duo Duo (China), Tsjèbbe Hettinga (Friesland), Ronny Someck (Israël), Breyten Breytenbach (Zuid-Afrika) en de Nederlanders Menno Wigman, Hans Tentje en ten slotte Hans van de Waarsenburg.

Daarmee was de cirkel rond; Van de Waarsenburg overleed op 15 juni 2015.

Wie was Hans Berghuis? 'Hans Berghuis zal de geschiedenis ingaan als dichter van een relatief klein maar overtuigend poëtisch oeuvre, verschenen tussen 1984 en 1990'. Dat met deze woorden van Ben van Melick in *Geschiedenis van de literatuur in Limburg* (2016) lang niet alles gezegd kan zijn is onmiddellijk duidelijk voor wie weet dat deze dichter al in 1946 debuteerde.

Van Melick memoreerde in zijn schets van Berghuis' oeuvre weliswaar ook elementen van diens oudere werk, waaronder romans en heiligenlevens, maar zag de schrijver, dichter, criticus en journalist toch vooral als een bedreven vakman die pas in de jaren 1980 met een viertal bundels bij de vooraanstaande Amsterdamse uitgeverij Querido 'als dichter zijn klasse toonde'.² Dat moge waar zijn, in cultuurhistorische zin minstens net zo belangrijk is het dat Berghuis' uitgebreide en gevarieerde oeuvre een ontwikkeling laat zien, die met name voor de geschiedenis van het katholieke schrijven in de tweede helft van de twintigste eeuw bijzonder interessant is. Peter Nissen, door Van Melick aangehaald, behandelt in zijn studie 'Van katholieke letterkunde naar letterkunde (ook voor katholieken) in Limburg',³ het werk van Berghuis tegen de achtergrond van een algemener seculariseringsproces, waarin zichtbaar wordt hoe de katholieke schrijver naar een meer persoonlijk beleefd katholicisme groeit, waarin ruimte is voor existentiële vragen en problemen, totdat het vroegere geloof ten slotte zijn relevantie voor het schrijven zo goed als volledig verloren heeft. Al bleef voor hem gelden: '*Vergiss nie Deine klösterliche Erziehung*'. Een aansporing die geresulteerd had in een blijvende 'gymnasiale' cultuurhistorische be-

1 Dank aan Rudolf Berghuis voor de vriendelijkheid en het vertrouwen waarmee hij mij toegang gaf tot de door hem beheerde familiefotoalbums. Dank ook aan Ludo Diels voor zijn praktische hulp.

2 Lou Spronck, Ben van Melick en Wiel Kusters (red.), *Geschiedenis van de literatuur in Limburg*. Nijmegen 2016, 480-482.

3 E. Henau, T. van den Hoogen (red.), *Van katholiek Limburg naar katholieken in Limburg*. Heerlen 1988, 145-217.

langstelling en in een zowel mythologisch geïnspireerde als filologisch behoorlijk onderlegde fascinatie voor de klassieke oudheid en de mediterrane wereld in haar ‘heidense’ verschijningsvormen.⁴

SANATORIUM HORNERHEIDE

Johannes Wilhelmus Antonius Berghuis werd op 12 februari 1924 in Apeldoorn geboren als zoon van Wilhelmus Antonius Berghuis en Johanna Catharina Messerschmidt. Vader had een klompenmakerij achter het woonhuis, moeder dreef een winkel in huishoudelijke artikelen. Hans was het tweede kind van zeven. In de crisisjaren verhuisde het gezin Berghuis naar Limburg, eerst naar Meerlo bij Venray, later naar Nederweert en Weert. Vader werkte in die jaren als voorwerker bij de Nederlandsche Heide Maatschappij. Van Weert ging het ten slotte naar het Midden-Limburgse Haelen, waar vader werd aangesteld als hoofd van Gemeentewerken.

Na de lagere school studeerde Hans Berghuis aan het klein seminarie van de Fathers van Mill Hill, een van oorsprong Engelse congregatie van missionarissen, in Tilburg. De laatste twee jaren van zijn opleiding volgde hij in kasteel Aldenghoor in Haelen, zonder dat hij nog de intentie had om priester te worden.

Kort voor zijn staatsexamen gymnasium alfa in 1942 kreeg hij longtuberculose en werd hij met enkele van zijn klasgenoten opgenomen in sanatorium Hornerheide, niet ver van Haelen. In de gedwongen fysieke passiviteit van zijn verblijf in Hornerheide werden lezen en schrij-

De jonge Berghuis in het Leudal. Foto overgenomen uit: Piet Calis, *Het ondergronds verwachten. Schrijvers en tijdschriften tussen 1941 en 1945*, Amsterdam, Meulenhoff, 1989.

ven zijn voornaamste bezigheden. Hij lag er in het Aloysius-paviljoen samen met andere literair bevlogen jongeren: zijn leeftijdgenoot Leo Herberghs en de enkele jaren oudere Léon Veugen en Otto van Loo.⁵ Veertig jaar later zou hij hun vroege schrijfbambities als volgt typeren: ‘Het was, afgezien van de deskundigheid van onze dokters, een geheel eigen overwinning over de ziekte van dat kamp, het was óns verzet tegen de noodzaak van onze afzondering uit de nietbesmette wereld, en wij hadden de ellende omgevormd tot een sublieme wraakneming: letterkunde uit de sputumkweek, literatuur uit de röntgenkamer.’⁶

Berghuis las in zijn sanatoriumjaren vooral romans van Franse en Engelse katholieke schrijvers (François Mauriac, Georges Bernanos, Evelyn Waugh), maar ook poëzie zoals die

4 De opmerking over zijn ‘klösterliche Erziehung’ ontleen ik aan een brief van Berghuis aan mij d.d. 12 januari 1984.

5 Zie mijn levensbericht van Leo Herberghs in *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden* 2023-2024. Leiden 2025, 81-87. Informatie over Léon Veugen en Otto van Loo is te vinden in Spronck, Van Melick, Kusters, *Geschiedenis van de literatuur in Limburg* en in Piet Calis, *Het ondergronds verwachten. Schrijvers en tijdschriften tussen 1941 en 1945*. Amsterdam 1989, 314-356. Aldaar ook het nodige over de jonge Hans Berghuis.

6 Hans Berghuis, ‘Geschriften (en de gidsen daarbij) welke op Hornerheide werden geschreven of ontstonden,’ Haelen, 15 augustus 1981 (begeleidend stencil bij een tentoonstelling over het vroegere Hornerheide; collectie Wiel Kusters). De geciteerde typering maakt in zijn wrang-ironische woordkeus nog iets voelbaar van de betrekkelijk veilige afzondering waarin de bewoners van het sanatorium voor longlijders zich in oorlogstijd bevonden: ze waren weliswaar besmet en besmettelijk en daarom geïnsterneerd in een kamp, maar de ‘werkelijke’ wereld, die daarbuiten, was geïnfecteerd door het nationaalsocialisme.

van de expressionistische dichter Georg Trakl. Natuurlijk zocht hij daarnaast, voor zover dat kon, contact met de buitenwereld. Zo schreef hij in de zomer van 1943 een brief aan Jeanne Reyneke van Stuwe, de weduwe van Willem Kloos, waarin hij haar niet alleen vroeg naar de positie van haar in 1938 overleden echtgenoot in de beweging van Tachtig, maar ook – en daar leek het hem met name om te doen – naar de richting die *De Nieuwe Gids* in die dagen (tijdens de Duitse bezetting) was toegegaan. Zoals we weten was het tijdschrift, dat door Reyneke van Stuwe sinds de dood van haar man geleid werd in nauwe samenwerking met de antisemitische publicist Alfred Haighton, die het blad financierde, in nationaalsocialistisch vaarwater terechtgekomen. Huldigde *De Nieuwe Gids* nog steeds de esthetica van Tachtig? wilde de negentienjarige Berghuis weten.⁷

Diezelfde zomer kwam hij in briefcontact met Willem Karel van Loon, redacteur en uitgever van het in Voorburg verschijnende illegale tijdschrift *Stijl*. In oktober 1943 verscheen daarin onder de schuilnaam H. Brands een kort essay van Berghuis waarin hij in reactie op een eerdere bijdrage, waarin om ‘eenvoud’ in de poëzie werd gevraagd, een pleidooi hield voor zogenaamd ‘onbegrijpelijke’ dichtkunst, waarbij hij het werk van Hölderlin als voorbeeld noemde. ‘Wat aan de moderne dichtkunst ontbreekt is niet eenvoud maar waarachtigheid. [...] Een meerdere of mindere mate van onbegrijpelijkheid behoeft helemaal geen bewijs, zelfs geen aanwijzing te zijn tegen de waarachtigheid en de schoonheid van de emotie, waaruit het gedicht is ontstaan, en dus tegen de schoonheid en echtheid van het gedicht zelf. Integendeel!’⁸

Brieven aan de oude Reyneke van Stuwe en de jongere Van Loon: Berghuis zocht ook langs epistolaire weg naar literaire verlichting van zijn sanatoriumisolement. En vooral naar publicatiemogelijkheden.

NAAR HET SCHRIJVERSCHAP

Via Léon Veugen werkte hij medio 1944, eveneens onder de naam Han Brands, mee aan de eerste aflevering van het in Maastricht verschijnende clandestiene tijdschrift *Overtocht*. Hij publiceerde daarin een essay over ‘De romantiek van het radicalisme’ in de Scandinavische landen. Onderwerp van zijn opstel was de terugkeer van onder anderen Strindberg naar het eerder verguisde christendom. ‘Strindberg vroeg zich af: “Wat hebben we gewonnen? Vrijheid om uitgeworpenen te worden, vrijheid om te verwoesten en te verdelen en om ermee te eindigen, helemaal geen geloof mee te hebben.”’ De jonge schrijver, die missionaris had willen worden, toonde zich gevoelig voor de heroïsch-pathetische woorden van Strindbergs laatste wil: ‘Leg het kruisbeeld op mijn borst in mijn doodskist, mijn bruine mantel over de kist. En zet een zwart houten kruis op mijn graf met het opschrift: “O crux, ave, spes unica”’.⁹

In oktober 1946 werd Berghuis na vier lange jaren uit Hornerheide ontslagen. 1946 was ook het jaar waarin hij, na in 1944 enkele gedichten te hebben gepubliceerd in *Overtocht* en *Parade der Profeten*, op een professioneler podium als dichter debuteerde. Het katholieke literaire tijdschrift *Roeping* publiceerde onder meer zijn verzen ‘Voorbereiding tot de liefde’ en ‘Herstellende’.

Resocialisatie was voor een genezen verklaarde tuberculosepatiënt niet gemakkelijk.

7 Haighton was in april 1943 gestorven, zijn dood betekende het einde van *De Nieuwe Gids*. Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe schreef aan Hans Berghuis in antwoord op zijn vraag over de richting van het blad: ‘Maar ja, natuurlijk is de richting van D.N.G. nog altijd dezelfde en zijn principes gelden nog evenzeer als in 1885. Het zijn trouwens de eenig-ware en juist formules voor waarachtige literatuur.’ Scans van deze brief d.d. 19 juli 1943 en die van Berghuis d.d. 4 juli zijn te lezen in de online-catalogus van het Literatuurmuseum.

8 Piet Calis, *Het ondergronds verwachten*, 187-188.

9 Piet Calis, *Het ondergronds verwachten*, 323.

Berghuis zou daar enkele jaren later in zijn eerste roman over schrijven. Zijn hoofdpersoon zegt: 'Je hebt in een kamp gezeten met strikte quarantaine en men gelooft eenvoudig niet, dat de dokters, die je op de wereld losgelaten hebben, het bij het rechte eind hebben gehad.'¹⁰

In 1947 vond Berghuis een geregelder publicatiemogelijkheid in het tijdschrift *Limburg*, het in april voor het eerst verschenen 'Katholiek weekblad voor het Bisdom Roermond'.¹¹ Een van zijn eerste bijdragen was een kort verhaal over de lotgevallen van een jonge Pool, die na dwangarbeid en gevangenschap in nazi-Duitsland tegen het einde van de oorlog in het Midden-Limburgse Herkenbosch verzeild raakt, waar hij wordt opgenomen in de dorpse gemeenschap maar na de bevrijding in een repatriëringskamp terechtkomt en in februari 1947 aan een longziekte overlijdt. De verteller vraagt zich af, waarom deze Misja Lawoczne niet in het dorp had mogen blijven, waar een Limburgs moedertje voor hem zorgde 'zoals zijn eigen moeder in Dabrowica voor hem gezorgd had.' Het dorp dat 'zoveel gemeen had met de dorpen in zijn vaderland, in Polen.' 'Want ook hier zongen de mensen liederen voor de Moeder Gods, ook hier baden ze de litanie van de zoete Lieve Vrouwe.'¹²

Ook Otto van Loo, die hij uit Hornerheide kende, publiceert, onder de naam Jos. Savelsberg, wel eens in het bisdomblad. Hij helpt

Berghuis bij de uitgave, in eigen beheer, van diens gedichtenbundel *Stanza's voor haar* (1947), gedichten over een liefde waarin ook het landschap rond Haelen, met zijn Leubeek, mag delen, blijkens regels als: 'Ik zwierf een dag lang in het dal der Leu' en 'Het blauwe zweven van de Leu-libellen'. In zijn in 1952 verschenen roman *Pleidooi voor een zondaar* (in 1953 bekroond met de Mathias Kempprijs¹³) komt de verteller op zeker moment te spreken over 'de kleine dichter B., die ik persoonlijk goed ken'. Deze B. 'ontmoette eens in een Limburgs stadje een meisje met zwart haar, zwarte ogen en een wit zieltje. Hij sprak haar zegge en schrijve éénmaal. Hij ging naar huis en schreef verzen, die hij stanza's noemde. Stanza's voor Haar, natuurlijk. Twee weken later ontdekte hij, dat het onderwerp van zijn nachtelijk geschrijf verloofd was en ging trouwen met een man, die een kaal hoofd had en een goede baan. Denk je, dat hij ophield met stanza's schrijven? Niets daarvan. De dag daarop ontmoette hij namelijk het tweede meisje met zwart haar en zwarte ogen. Hij schreef zijn stanza's verder.' Van niet minder dan drie meisjes kwam zijn inspiratie. 'Vervolgens rende hij met zijn verzen naar een uitgever'.¹⁴

De jonge dichter Berghuis toonde zich van vele markten thuis. In het *Advertentieblad voor Limburg* publiceerde hij een literair-kritisch opstel over 'Het thema der psychische infectie'

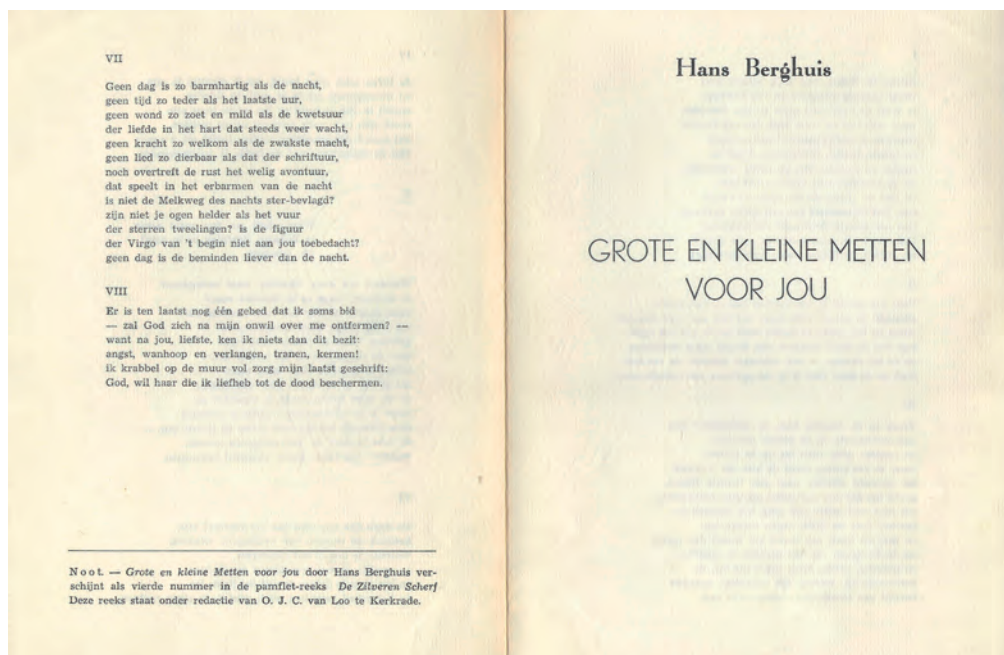
10 Hans Berghuis, *Pleidooi voor een zondaar*. Leiden 1952, 47.

11 Het blad, dat zonder colofon verscheen, heeft onder redactie gestaan van de priester J.W.J. Krijns, die van 1934 tot 1945 pastoor was te Haelen. In een voor mij geschreven notitie ('Levensloop van Hans Berghuis: dichter, schrijver, journalist 1924-1999') noemt Ingrid Berghuis-Terpstra een zekere pastoor Crijns als redacteur van het Roermondse bisdomblad en 'eerste leermeester op het journalistieke pad van Hans'. Deze pastoor Krijns [met K] kan worden aangetroffen in Jan G.C. Simonis, *Zielzorgers in het Bisdom Roermond 1840-2000*. Sittard 2001. Met dank aan Peter J.A. Nissen. Het bisdomblad *Limburg* werd in 1949 opgevolgd door *Credo*.

12 Hans Berghuis, 'Om wille van de vrijheid', in: *Limburg*, 9 september 1947. Behalve een groot aantal religieus geïnspireerde gedichten en een paar verhalen, waaronder een dat teruggaat op zijn verblijf in Hornerheide, publiceerde Berghuis in 1948 in *Limburg* onder de kop 'Brief over Indië' een studieuze serie artikelen over de Verenigde Oostindische Compagnie en het Nederlandse optreden in de koloniën door de eeuwen heen. Het was de tijd van de 'politonele acties', waarover ook in het bisdomblad geschreven werd.

13 De jury van de Mathias Kempprijs bestond in 1953 uit: de schrijver en criticus pater Hilarion Thans o.f.m., dr. M. Rutten, docent Germaanse filologie aan de Université de Liège, en de leraar Nederlands drs. L.H.M. Muris.

14 Hans Berghuis, *Pleidooi voor een zondaar*, 63-64.

Grote en kleine metten voor jou (1950).

bij Bordewijk en in *De Zuid-Limburger* een kerstverhaal over een Poolse mijnwerker in Limburg. Voor de studenten van Aldenghoor, waar hij zelf voor zijn sanatoriumopname was schoolgegaan, schreef hij een openluchtspeel: 'Zonsondergang op Amboina'.¹⁵

In 1950 publiceerde O.J.C (Otto) van Loo, die in Kerkrade de dichterlijke pamfletreeks *De Zilveren Scherf* uitgaf, acht gedichten van Berghuis onder de titel *Grote en kleine metten voor jou*. Van Loo was ook de samensteller van *Zes minnaars*, een staalkaart van zuidelijke dichters, waarin Berghuis figureerde naast Frans Babylon, Paul Haimon, Jan Hanlo, Leo Herberghs en Loe Maas. In het tijdschrift *Roeping* bleef hij tot in 1952 met gedichten actief. Daarna werd hij steeds meer in beslag genomen door de journalistiek, die zijn broodwinning vormde.

ALLESKUNNER

Berghuis trouwde in 1951 met de Kerkradse Céline E. Diels. Uit hun huwelijk werden twee kinderen geboren: Eveline (1952) en Rudolf (1954).

In Kerkrade gevestigd, werkte hij voor de Regionale Omroep Zuid en schreef hij voor *Gazet van Limburg* en *De Zuid-Limburger*. Van deze laatste (anderdaagse) krant was hij van 1 november 1953 tot 15 februari 1956 hoofdredacteur en zakelijk leider. In zijn literaire schrijven, waar hij bij al deze activiteiten toch ook aan vasthield, richtte hij zich nu steeds meer op verhalend proza, toneelwerk en op wat gebruikspoezie zou kunnen heten. Behalve een declamatorium voor Pasen, produceerde hij in die jaren onder andere *Het spel van het herstel*, een massaspel ter gelegenheid van de feestelijke herdenking van het herstel van de bisschoppelijke hië-

15 'Bordewijk of Het thema der psychische infectie', in: *Advertentieblad voor Limburg*, 8 maart 1947. 'De roep der kerst-klokken. Terug naar Polen,' in: *De Zuid-Limburger*, 23 december 1949. 'Zonsondergang op Amboina' werd volgens *De Zuid-Limburger* van 13 mei 1953 in 1947 opgevoerd door studenten van Mill Hill-seminarie Aldenghoor.

Hans Berghuis en Céline Diels, Haelen, 27 oktober 1951.

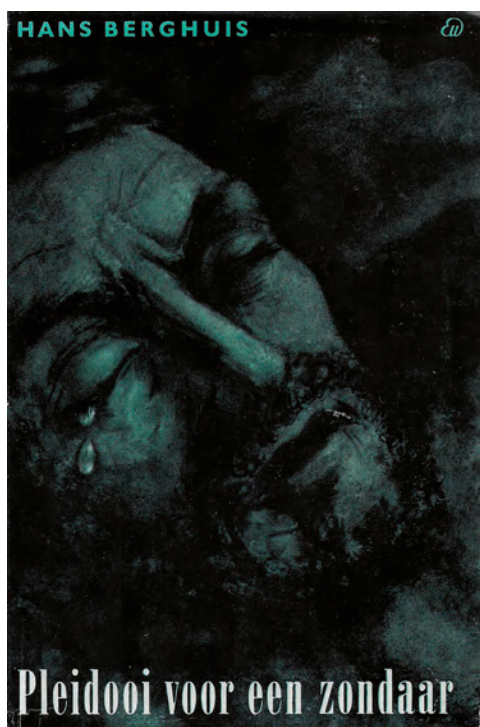
Met dochter Eveline, Kerkrade 1953.

rarchie in Nederland in 1853 en het licht humoristische *Mensen zijn soms engelen. Een kerstspel in drie bedrijven*. Uit zijn samenwerking met de componist Louis Toe Bosch ontstond het *Vincentiusoratorium*. Voor het Limburgs Jeugdtoneel schreef de alleskunner sprookjesspelen, waaronder *Aladdin en de wonderlamp* en *Domme Hans en de gouden gans*.¹⁶

Van Berghuis' literaire proza, dat de poëzie in de jaren vijftig begint te verdringen, is hier al genoemd de roman *Pleidooi voor een zondaar*. Het was zijn inzending voor een door uitgeverij

Sijthoff uitgeschreven debutantenwedstrijd, waarmee hij in 1952 voor het eerst landelijk naar voren trad. Anekdotische elementen van het verhaal, zoals het verblijf van de hoofdpersoon in een sanatorium en zijn verleden als seminarist, zijn te herleiden tot de biografie van de schrijver. Daartoe behoort ook het gegeven dat de hoofdpersoon verliefd raakt op een van de nonnen die er als verpleegster werken. Al in 1948 had Berghuis in het tijdschrift *Roeping* twee gedichten gepubliceerd, 'Nocturne' en 'Maidensong', die op die verliefdheid betrek-

16 Het paasdeclamatorium werd uitgezonden door de Regionale Omroep Zuid op 4 april 1953; de tekst verscheen diezelfde dag in *Gazet van Limburg*. *Het spel van het herstel*, in het tijdsbestek van enkele weken geschreven, werd op zondagmiddag 17 mei 1953 door zestig amateuracteurs en honderden figuranten opgevoerd in het gemeentelijk sportpark Kaalheide te Kerkrade. In 1955 schreef Berghuis bovendien een lekenspel ter ere van Christus Koning, dat ter afsluiting van een zogeheten parochiemijsie werd opgevoerd in de parochiekerk van Terwinselen. *Mensen zijn soms engelen* werd in 1955 door Frits Ploum in het Kerkraads vertaald (*Luuj zint dōks engele*); de oorspronkelijke Nederlandse versie werd gepubliceerd in 1957 en is nog steeds leverbaar (Toneeluitgeverij Grosfeld, Berlicum). Het *Vincentiusoratorium* (1955), geschreven in opdracht van de Sint-Vincentiusvereniging in Weert bij gelegenheid van haar eeuwfeest, werd in 1957 voor de KRO-radio uitgevoerd door het Groot Omroepkoor en het Radio Kamerorkest onder leiding van Roelof Krol. Twee van Berghuis' sprookjesspelen zijn te vinden in het fonds van Toneeluitgeverij Vink, Alkmaar.

Pleidooi voor een zondaar (1952).

Spel van het herstel (1953).

Mathias Kemprijns voor *Pleidooi voor een zondaar*. Uitreiking in het Bonnefantenmuseum, Maastricht 1953. Mathias Kemp, geflankeerd door Hans Berghuis en F.J.M.A. Houben, commissaris van de koningin.

king hadden. Berghuis vertelde later dat de zus-ter in kwestie was overgeplaatst nadat de over-ste ruchtbaarheid had gekregen van het geval. In de laatste regels van 'Maidensong' refereert hij aan die verplaatsing:

nooit heeft een meisje zo vervoerd
en ongenaakbaar rein voor mij gebeden,
nooit heeft er een tot in haar bloed ontroerd
gewaakt totdat het lijden was geleden
en nooit heeft God een vrouw zo snel
ontvoerd
naar een nòg kuiser, maagdelijker Eden.¹⁷

De eigenlijke thematiek van *Pleidooi voor een zondaar* is die van een moedwillige breuk met God en zijn vroegere ideaal, van een eenzame worsteling met het geloof, van de rol van de wil in die strijd en de drang van het geweten. Dit alles beschreven met een revolterende felheid die in katholieke kring nog betrekkelijk ongewoon was. De grotendeels in dagboekvorm geschreven roman eindigt met een erkenning van 'de gespletenheid van ons christendom', maar spreekt ook van een verlangen naar blijvende geborgenheid. De hoofdpersoon, René, is opnieuw met tuberculose opgenomen in een sanatorium; dit keer zal hij de ziekte niet overleven. In de *Nocturnen, Tagebuch und Aufzeichnungen* (1949) van de katholieke Duitse schrijfster Ida Friederike Görres leest hij over de 'nog onontdekte gebieden in de religie', die voor hem 'de enige mogelijkheid tot ontsnappen' bieden. 'Een opvlucht naar de hemel lijkt een dwaasheid geworden, wij kennen alleen nog maar de vertwijfelde vlucht.' Hij haat God al-lang niet meer, is alleen nog maar bang omdat hij willens en wetens de verkeerde weg is gegaan, zich verheugend over zijn misstappen.

Behalve naar Görres verwijst Berghuis hier ook, zij het impliciet, naar *Die Flucht vor Gott* (1934), een werk van de Zwitserse schrijver en filosoof Max Picard, waarvan hij de hoofdper-son van zijn laatste roman, *Niet naar de maan gaan*, twaalf jaar later expliciet zal laten gru-wen.¹⁸ *Pleidooi voor een zondaar* is het werk van een schrijver die ondanks niet geringe existentiële complicaties en strubbelingen de wereld van het geloof niet prijsgeeft. Het is alsof hij tegen het einde van deze eerste roman aansluit bij de strekking van zijn essay uit 1944 over het door Strindberg verworpen maar her-vonden christendom: 'De romantiek van het radicalisme'.

OP KASTEEL ERENSTEIN

In september 1955 verhuisde de inmiddels in Limburg als 'Kerkraadse schrijver en dichter' omarmde Berghuis met zijn gezin naar het uit de veertiende eeuw daterende kasteel E(h)rens-tein in de nabije Anstelvallei. Een 'dichterlijk' maar allesbehalve comfortabel onderkomen.¹⁹ Hij raakte er geïnteresseerd in het leven van de beeldhouwer Gabriël Grupello (1644-1730), die gewerkt had in opdracht van koning Karel II van Spanje, keizer Karel VI van het Heilige Roomse Rijk, Lodewijk XIV van Frankrijk, de keurvorst te Düsseldorf en stadhouder Willem III. Grupello had van 1725 tot zijn dood in 1730 bij zijn dochter Aldegonda en haar man Petrus Caspar Poyck op Ehrenstein gewoond en lag be-graven in de Kerkraadse Sint-Lambertuskerk. Gebruikmakend van door een lid van de familie Poyck bijeengebrachte documentatie en resulta-ten van kunsthistorisch onderzoek schreef Berghuis de novelle 'Gabriël, mijn vader', die in 1956 bekroond werd met een literaire prijs van

17 'Nocturne', 'Maidensong', in: *Roeping* 25 (1948) 4, 220-221. Vgl. Gabriëlle Dorren, *Met de minsten der mijnen. Geschiede-nis van De Kleine Zusters van de H. Joseph*. Hilversum 2013, 234-236.

18 *Niet naar de maan gaan*. Amsterdam 1964, 37.

19 Door de gemeente Kerkrade werden in de jaren 1950 ook enkele kamers van het kasteel tot kunstenaarsateliers ver-bouwd. Kunstenaars die er werkten waren Marianne van der Heijden, Frans Nols en Jef Diederer.

Het gezin Berghuis woont op kasteel Erenstein, Kerkrade, 1955.

Literaire prijs van de gemeente Kerkrade, 1956. Naast wethouder J. van de Weijer: burgemeester C.J.G. Becht.

de gemeente Kerkrade.²⁰ Het verhaal verscheen in april van dat jaar als feuilleton in het *Limburgs Dagblad*, de krant waaraan hij verbonden was na zijn recente afscheid van *De Zuid-Limburger*. Tot een boekuitgave is het niet gekomen.

Regionale roomse koestering, de warmte van een kleine gemeenschap: de ex-sanatoriumpatiënt had er na zijn jaren van isolement in Hornerheide tien jaar genoeg aan beleefd. Maar het was niet meer genoeg. Misschien was de lezing over ‘Een verenigd Europa, zaak van een nieuwe gemeenschap’ die Berghuis in juni 1954 in Kerkrade had gehouden voor KVP-jongeren daar al een teken van. De zaak van het nieuwe Europa was niet alleen een kwestie van het wegvallen van geopolitieke grenzen, maar ook en vooral van een veranderende mentaliteit. ‘Een

Europa dat geestelijk een is, zal pas een waar verenigd Europa zijn. Daarom moeten de geesten wakker geschud worden en doordrongen worden van het grootste ideaal, dat de federalisten zich stellen. “Technisch beschikt Europa over de middelen om de eenheid door te voeren”, aldus de spreker, maar de goodwill en de ideële verbondenheid van het Heilige Roomse Rijk ontbreken.”²¹

NAAR IBIZA

In september 1957 vertrok Berghuis met Céline en de kleine Eveline en Rudolf naar Ibiza, het *Eiland Vrijheid*, zoals hij het hoorspel noemde dat hij er schreef en dat in september 1958 door de KRO werd uitgezonden.²² Het verblijf op Ibiza, aanvankelijk gepland voor iets langer

20 Berghuis' novelle werd gekozen uit vier inzendingen voor een begin 1955 door de gemeente Kerkrade uitgeschreven literaire prijsvraag. De jury bestond uit Anton van Duinkerken en dr. Winand Roukens.

21 *De Zuid-Limburger*, 14 juni 1954.

22 *Het Vrije Volk* van 6 september 1958 hierover: ‘een sterke poëtische tekst’, met een ‘wat vage maar eerlijke boodschap [...] men kan de vrijheid zoeken op een primitief ongeciviliseerd eiland, maar men vindt die vrijheid pas in het eigen hart en soms pas in de dood.’ De hoofdpersoon van het spel, die de conventie van de onvrije maatschappij was ontvlucht, maar bleef op het Eiland Vrijheid ‘een onbegrepen zoeker’. Een tweede hoorspel, *Jesaja is mijn naam*, werd op 10 april 1960 door de KRO uitgezonden.

Op Ibiza, 1957-1961.

dan een jaar, zou tot najaar 1961 duren. Berghuis was een van de eerste Nederlandse schrijvers en kunstenaars die voor korte of langere tijd naar het Balearen-eiland vertrokken. In *Literair Ibiza*, Gerard Mulders reconstructie van het leven van schrijvers en schilders op Ibiza tussen 1957 en 1964, voor de opkomst van het massatoerisme, noemt deze de journalist Hans Berghuis en de vlieger-schrijver A. Viruly als vroegste bezoekers, waarbij hij opmerkt dat beiden al in 1950 op het eiland waren geweest. Een bron hiervoor geeft Mulder niet, maar het is zeer wel mogelijk dat Berghuis het hem zelf verteld heeft. Ter voorbereiding van zijn vestiging op Ibiza had hij taalles gekregen van een van de nonnen van de Misioneras de Cristo Jesús uit Pamplona, die zich in 1954 op verzoek

Op Ibiza.

van de missiebisshop Wilhelmus van Bekkum in Sittard voorbereiden op taken in Indonesië.²³ De handeling van zijn roman *Pleidooi voor een zondaar*, verschenen in 1952, speelt zich al voor een gedeelte af in Spanje.²⁴

Vlak voor zijn vertrek had Berghuis het Kerkraadse publiek nog aangenaam verrast met een vlot, volks blijspel, 'De Mulleners Doater an de Anstel' (De molenaarsdochter aan de Anstel[erbeek]), dat, naar het *Limburgs Dagblad* schreef, door de 'Sjeveemeter Jonge' met verve en zeer veel genoeg werd opgevoerd. 'Door zijn vlotte dialoog, boeiende opbouw, verrassende vondsten welke nooit "gezocht" aandeden, is het een volksspel geworden dat men vooral graag op de dorpen zal zien.'²⁵

Deze schrijver was nog steeds van alle markten thuis. In het najaar van 1956 was bij Sijthoff zijn roman *Drie vrouwen* verschenen, die ook buiten Limburg royaal op aandacht kon rekenen. Van de critici die over het boek schreven, onder wie J. Greshoff en Kees Fens, was Jos

23 Over hun verblijf in Sittard: *Gazet van Limburg*, 13 februari 1954.

24 Vgl. Gerard Mulder, *Literair Ibiza*. Amsterdam 1989, 15.

25 *Limburgs Dagblad*, 4 september 1957. Vermoedelijk was als in het geval van *Mensen zijn soms engelen* Berghuis' tekst door Frits Ploum in het Kerkraads overgezet.

Ibiza. Met Rudolf.

Carnaval op Ibiza, 1958.

Panhuysen in *Het Binnenhof* het lovendst: ‘Katholiek Nederland is een romanschrijver rijker geworden, [...] een man met werkelijk talent’, een auteur die blijk geeft ‘te willen breken met de traditie der onwaarachtigheid, die veel katholiek romanwerk al vóór het ontstaan geestelijk de nek heeft omgedraaid.’²⁶

In *Drie vrouwen* vertelt Berghuis in drie episodeën het verhaal van een priester, Jean Walraven, in diens gecompliceerde relatie met drie vrouwen, en met God. Interessant in deze op ambitieuze wijze onalledaags gecomponeerde roman is vooral de laatste episode, die zich in Vietnam afspeelt aan het begin van de jaren 1950, tegen de achtergrond van de strijd van de Vietminh tegen de Franse koloniale overheersing. Eén aspect daarvan typeert de brede interculturele belangstelling en eruditie van de schrijver Berghuis. In een lange brief die hij de missiezuster Felixtina vanuit Bannamcuong laat schrijven vertelt deze hoe ze haar verwarde gemoed tot bedaren had proberen te brengen door vertalingen te maken van Annamitische poëzie, die haar door legeraalmoezenier Walraven was aangereikt. Een voorbeeld daarvan, ‘Klacht van een soldaten-

Ibiza, omgeving appartement.

26 Jos Panhuysen, *Drie vrouwen*, in: *Het Binnenhof*, 9 maart 1957.

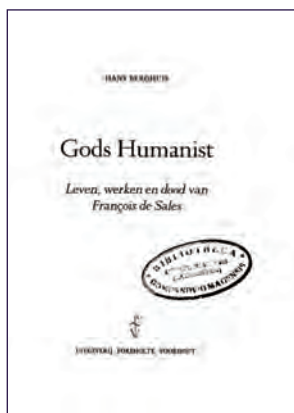
vrouw', gebaseerd op een werk van de dichteres Doan Thi Diem (1705-1748), is in de roman opgenomen.²⁷ Interessant is dat Berghuis in de tijd dat hij aan *Drie vrouwen* werkte nog wel meer Viëtnamese gedichten in het Nederlands heeft overgezet. Tussen de brieven die ik in de jaren 1980 van hem ontving, trof ik een paar van die vertalingen aan, gebaseerd op een nog niet opgehelderde, vermoedelijk Franstalige bron.²⁸

OOGST VAN HET EILAND

Berghuis' vertrek naar Ibiza was primair ingegeven door een verlangen naar rust en concentratie op zijn schrijfwerk. Hij was er zeer productief. Zijn relatie met het *Limburgs Dagblad* leidde tussen oktober 1957 en december 1958 tot een serie artikelen over het leven op de Pityusen en enkele bezoeken aan het Spaanse vasteland. In Valencia had hij een ontmoeting met een van de

zusters die hij uit Sittard kende. Hij schreef erover in zijn reiskroniek. 'Zij kwam door de gangen van het kloostertje en zij was heel verwonderd dat er zomaar een Nederlandse reiziger naar Valencia was gekomen. Maar toen zij mij zag, herinnerde zij zich de Spaanse lessen in het even kleine kloostertje van haar congregatie in Sittard, herinnerde zij zich hoe slecht en onbeholpen Spaans de bezoeker destijds had gesproken en herinnerde zij zich ook met hoeveel ijver die jongeman haar taal wilde leren om in staat te zijn haar land te bezoeken en te leren kennen. Er verscheen een glimlach op haar gezicht. En deze keer in Valencia had de bezoeker geen moeite meer haar radde Spaans te volgen.'²⁹

Zijn grootste inzet op Ibiza vergde om te beginnen het vervaardigen van twee biografieën: *Gods humanist. Leven werken en dood van François de Sales* (Voorhout, 1958), geschreven in opdracht van de Nederlandse Provincie der Oblaten van de H. Franciscus van Sales, en *Clara en de Andere* (Voorhout, 1958), waarvoor de congregatie van de Zusters van het Arme Kind Jezus in Simpelveld hem had weten te vinden. Voor het levensverhaal van François de Sales (1567-1622) had hij zich niet alleen voortreffelijk gedocumenteerd, maar door zijn realistisch aandoende visie op de heilige en zijn belangstelling voor de historische achtergronden van diens optreden had hij ook een gelukkige afstand weten te bewaren tot het genre van de hagiografie. Wat dat betreft was de titel *Gods humanist* al veelzeggend.³⁰ Het eveneens op Ibiza geschreven kleinere boek over de stichteres van de Zusters van het Arme Kind Jezus, Clara Fey (1815-1894) is

Titelpagina van Berghuis' werk over François de Sales (1958) en omslag Duitse vertaling (1992).

27 Hans Berghuis, *Drie vrouwen*. Leiden 1956, 130.

28 Te weten: 'Fatalisme' van Nguyen Kuyen en 'Gespleten maan', een fragment uit het Vietnamees nationale epos *Kim Van Kieu* van Nguyen Du. Een bijgewerkte versie van 'Gespleten maan' nam Berghuis op in zijn roman *Niet naar de maan gaan*. Amsterdam 1964, 114.

29 *Limburgs Dagblad*, 3 mei 1958.

30 In aansluiting op *Gods humanist* en eveneens in opdracht van de afdeling Propaganda van de Oblaten van de H. Franciscus, schreef Berghuis ook nog een toneelstuk over de heilige, 'De bisschop en de baronesse'. Zie: *Franciscus van Sales Stemmen. Maandblad voor het gezin in de geest van Franciscus van Sales*, 28 (1959), 106-108 en 242-243. Twee jaar na het verschijnen van de biografie publiceerde hij een vertaling van Sales' *Introduction à la Vie devote* (*Inleiding tot het devote leven*. Hilversum 1960). In 1992 verscheen bij de Duitse Franz-Sales-Verlag een vertaling, door Susanne George, van *Gods humanist: Nichts so sehr als Mensch. Franz von Sales – der lebenswürdige Heilige* (Eichstätt 1992).

in dat opzicht minder interessant.³¹ De geschiedenis komt er minder in tot leven.

Don Ramon en de eilanders (1959).

Bij dit alles kwam nog een roman, die in 1959 verscheen: *Don Ramon en de eilanders*.

Het was hard werken, en hoewel de schrijver met zijn gezin genoot van zon en zee, op vakantie waren ze niet.³² Het eiland, dat steeds meer vreemdelingen trok, verloor zijn idyllische kanten. In een van zijn artikelen voor het *Limburgs Dagblad*, uit december 1957, maakte hij melding van onrust die was ontstaan nadat de bisschop van Ibiza fors gewaarschuwd had tegen ‘de vreemde snoeshanen die het eiland onveilig maakten.’

Berghuis daarover:

‘Mijn hemel, dat was me wat op het eiland onder de zon. De palmen ruisten ervan, de vijgebomen mompelden de boodschap verder en zelfs de blanke Ibizaanse windhonden hadden er de lucht van gekregen; zij renden met de staart tussen de achterbenen over de straten zonder om te kijken. “Op tegen de baardmannen! Op tegen de heidense existentialisten! Op tegen de lichtzinnige vrouwen in wollen pantalons. Op tegen de bedervers des levens!” Het werd een leuze, een slogan, een mythe in enkele dagen tijds. Ibiza zoemde ervan, het gemurmel klonk na in de kleine witte huizen aan de kade. [...] En ik moet u bekennen dat ik – hoewel elke

dag glad geschoren en dus zónder een spoor van een artistenbaard rondwandele over Gods aarde – dat ik mij persoonlijk een tikje vernederd voelde door de herderlijke boodschap van zijne excellentie de bisschop. Tenslotte ben ik ook maar een vreemdeling en tenslotte is ook mijn vrouw maar een vreemdelinge. En ik houd er echt niet van in een zéér vreemd daglicht gesteld te worden tesamen en in vereniging met alle andere buitenlanders. Bovendien gevoel ik mij een nederig en onderworpen zoon van de H. Kerk, katholiek, gedoopt en gevormd, gelovig in hart en geest, en in het geheel geen heidense existentialist! Edoch, de mijnen en ik werden mét de schare over één kam geschoren en deze kam had meer van een pijnlijke ouderwetse hekel dan van een zachte haarborstel. Na enig overwegen moest ik echter toegeven dat de autoriteiten niet ganselijk ongelijk hadden, neen, zij hadden zelfs méér dan gelijk.’

Een controverse als die tussen bisschop en vreemdelingen komen we ook tegen in *Don Ramon en de eilanders*, maar ze is daar onderdeel van een veel bredere thematiek. Niet alleen de in de titel genoemde priester bevindt zich aan boord van een schip dat wegvaart van het eiland Ibiza, maar ook een jonge vrouw uit Israël, een bankierszoon uit Stockholm en Fernand, een Parijse filosofieprofessor. Ze zijn van haat en verbittering vervuld en vertellen elkaar hun levensverhaal, het relaas van de ontgoochelingen en teleurstellingen die ze hebben ondergaan. Alle vier zijn in zekere zin op de vlucht. Berghuis’ derde roman, getuigend van zowel

31 Berghuis heeft zich ook nog gewaagd aan een levensbeschrijving van Louis Brisson (1817-1908), stichter van de Oblaten van de H. Franciscus van Sales, die werd uitgegeven door de Nederlandse provincie van deze congregatie: *Een onnutte dienstknecht. Roman over leven en sterven van Louis Brisson* [Sint Oedenrode, 1988]. Opvallend is in deze titel de typering ‘roman’, die vooral verband ingegeven lijkt door de vrije vertelwijze die Berghuis hier koos, waarbij hij veelvuldig gebruik maakte van directe rede en dialogen.

32 Tot zijn Ibiza-productie behoorde ook een aantal vertalingen: R. Traver, *Strijd om een mens* (1959), E.R. Brainwaite, *Voor mijnheer, van ons allemaal* (1961) en Daphne Du Maurier, *Het alibi* (1961).

existentialistische als metafysische elementen, is een boek met grote kwaliteiten: concreet in de door de vertellers opgeroepen levensverhalen, symbolisch in zijn setting aan boord van een schip waarvan bemanning, kapitein en koers in het duister blijven.

Dat Ibiza in Berghuis' ogen geen Hof van Eden was, had hij al in februari 1958, toen hij nog geen half jaar op het eiland verbleef, onder woorden gebracht.

'Soms blaast een forse zuidenwind over de rotsen van dit kale eiland dat men het Paradijs heeft durven noemen. Soms hangt het stof van de kleiwegen als een dodelijk-geel poeder over de Witte Stad aan de Baai en verstikt er alle leven. Soms is zelfs de haven dood en verlaten. Soms is er geen vis op de markt. En soms kan ik geen mens meer zien omdat tenslotte óók de mensen in deze barre Tuin van Eden dezelfde mensen zijn als overal ter wereld. En soms tenslotte denk ik dat ook mij de eiland-kolder bekruipt, deze milde waanzin die sluipvoetend en in het geheim naderbij komt, die mij doet geloven dat ik onherroepelijk opgesloten ben binnen de rotsen, binnen de onnoemelijke verveling en binnen het machteloze verlangen naar mijn eigen land, een lieflijke plek van Gods aarde waar in het zuiden van Limburg de heuvels en dalen mijn ziel troosten of waar in de lommerrijke lanen van het Gelderse land mijn stoffige hart kan uitwaaien in de lentebries.'³³

Ook over de politieke situatie in Spanje liet hij zich uit. Die viel mee in zijn ogen: er was in dat land geen sprake van een 'werkelijke dictatuur

in de West-Europese zin van het woord.' 'Het zogenaamde Franco-Spanje van het buitenland bestaat evenmin als de legende over de Spaanse vrouw. Iedere nuchtere bezoeker beseft, dat hij in zijn eigen land grandioos voor de gek is gehouden met de propaganda tegen het Franco-regiem.'³⁴ Met dit soort wel erg goedkope relativering van de fascistische dictatuur stond hij destijds niet alleen: van Bert Schierbeek bijvoorbeeld, en van Gerrit Kouwenaar, kon men in de jaren 1950 vergelijkbare visies lezen, wanneer zij aard en houding van het Spaanse 'volk' met het staatsbestel contrasteerden.

NIET NAAR DE MAAN GAAN

Zijn definitieve en meest persoonlijke Ibiza-boek publiceerde Berghuis in 1964, toen hij weer terug was in Limburg: *Niet naar de maan gaan*. Het is opnieuw een roman met autobiografische elementen, die zichtbaar worden in licht vervormde maar gemakkelijk traceerbare documentaire gegevens. Daartoe behoren verwijzingen naar eerdere publicaties van zijn hand en naar jeugdige contacten met inmiddels min of meer van het toneel verdwenen literaire generatiegenoten van katholieken huize. Zo figureren in dagboekbladen van de hoofdpersoon uit 1947 de dichters Jan Leijten (Jan van Leyden), Michael Deak (Michael van de Akker), Lou Vleugelhof (Lode van den Vogel), Gabriel van Loosdrecht (Michel van der Plas) en Léon Veugen (Léon Vogelaar). Berghuis zelf heet in *Niet naar de maan gaan* Mark Dodewaard. Deze schrijft: 'wij zijn de Veertigers. Wij weten alleen nog niet dat de Veertigers niet bestaan.'³⁵

Deze Mark Dodewaard schrijft alleen nog in het geheim gedichten, die hij niet zal publiceren. Ook hierin ligt een overeenkomst met

³³ *Limburgs Dagblad*, 26 februari 1958.

³⁴ *Limburgs Dagblad*, 22 maart 1958.

³⁵ *Niet naar de maan gaan*, 50-51. De roman memoreert ook een publieksavond met de hier genoemde jonge katholieke dichters in café-restaurant In de Gouwe Poort in Maastricht. Deze vond blijkens het *Limburgs Dagblad* plaats op 6 maart 1948. Mathias Kemp leidde de dichters in. Ook Harriet Laurey behoorde tot de optredenden.

Hans Berghuis, die na 1950 gedurende vierendertig jaar geen poëzie meer doet verschijnen.³⁶

Niet naar de maan gaan is als kunstenaarsroman tevens het verhaal van een problematisch huwelijk tussen twee zeer verschillend geaarde mensen, van wie de vrouw, Veronica, worstelend met depressies en onzekerheden, de meest kwetsbare is. De roman begint met haar dood en begrafenis. Met name via haar dagboeknotities schetst Berghuis een genadeloos beeld van haar echtgenoot voor wie hij zichzelf als model heeft gekozen. Zo schrijft Veronica dat zij zich dikwijls heeft afgevraagd waarom iedereen Mark, deze ‘onmogelijke fanaticus’, zo bewonderde. ‘Nu wéét ik het: zij bewonderen hem om wat hij zegt, zij zouden hem veroordelen indien zij wisten wat hij doet.’³⁷ ‘Dichters zijn fraudeurs, Mark inclus.’

Veronica’s Mark leeft in en met een ‘gespleten christendom’, een term die we ook al zijn tegengekomen in Berghuis’ debuutroman, *Pleidooi voor een zondaar*, maar die in *Niet naar de maan gaan* pas zijn definitieve betekenis lijkt te krijgen.³⁸ Zijn geloof lijkt vooral een kwestie van zelfbedrog. Of van literatuur. ‘Et verbum caro factum est... luister, Veronica, het Woord wordt een keer Vlees, maar één enkele keer... daarna moet het vlees wóórd worden [...]’. Het is een van Marks apodictische uitspraken. Later noteert Veronica daarover: ‘Ik ben geneigd te geloven dat hij in werkelijkheid wenst: ‘Het

vlees moet vlees blijven, steeds meer vlees.’³⁹ Dat wil zeggen: het leven moet in al zijn facetten geleefd worden. ‘Niet naar de maan gaan’ is niet alleen een kwestie van overeind blijven, niet kapotgaan, maar ook van blijven vasthouden aan de aarde, aan al het aardse. Met zijn roman uit 1964 zette Berghuis een punt achter zijn ‘katholieke’ schrijverschap en opende hij voor zichzelf steeds verder het cultureel-antropologisch perspectief dat hem al als jongen, missionaris in spe, geboeid moet hebben. En daarmee ook de mogelijkheid van een meer uitgesproken intellectuele en artistieke omgang met niet-christelijke mythologieën, met de antieke wereld en de prehistorie. Het betrof een interesse die, zoals onder meer blijkt uit een aantal van zijn krantenartikelen over Ibiza, op dat eiland met zijn veellagige cultuurgeschiedenis, alleen maar groter was geworden. De (relatieve) primitiviteit, of beter de archaïsche smaak van het leven op Ibiza, leek te verkiezen boven een langzamerhand als wereldvreemd ervaren geloof, maar ook boven het ‘paradijs’ van de technologische cultuur en de welvaartsstaat. Het is dan ook niet toevallig dat de woorden ‘niet naar de maan gaan’ in de tijd dat Berghuis zijn roman schreef gemakkelijk in verband konden worden gebracht met de toenmalige ruimtevaartprojecten. De echte naar-de-maan-gaanders ‘bouwen ruimteschepen, ontsnappingsraketten’ die worden voortgestuwd door

36 In *Niet naar de maan gaan* schrijft Marks vrouw, Veronica, in haar dagboek een gedicht van hem over dat ze in een map op zijn bureau heeft gevonden. Het is een erotisch vers, ‘De Kudde’, dat Berghuis naar hij mij eens vertelde bij wijze van literair spel ontleend had aan Bertus Aafjes, die na zijn bundel *De karavaan* (1953) net als zijn jongere collega jarenlang geen poëzie meer publiceerde maar Berghuis inzage had gegeven in onuitgegeven gedichten van zijn hand. Aafjes had hem deze kunstgreep kwalijk genomen. Het is in dit verband veelzeggend wat Veronica als een soort van voetnoot noteert bij het door haar overgeschreven gedicht: ‘Mark, vergeef mij. Ik kan niet anders. Overschrijven, dát kan ik. Van jou.’ (82-83). Aafjes en Berghuis waren bevriend sinds 1950, toen Aafjes zich in Limburg vestigde, aanvankelijk in Wijlre, later op kasteel Hoensbroek. In de zomer van 1958 verbleef Aafjes met zijn vrouw en twee thuiswonende kinderen een aantal weken op Ibiza, waar hij via Hans en Céline Berghuis in contact kwam met Harry Mulisch, Bert Schierbeek en Hugo Claus (Rob Molin, *In de schaduw van de hemel. Biografie van Bertus Aafjes*. Soesterberg 2014, 239). Over zijn vakantie op Ibiza schreef Aafjes in *In de schone Helena*. Amsterdam 1960, 146-171.

37 *Niet naar de man gaan*, 101 (cursief van de auteur).

38 *Niet naar de maan gaan*, 59.

39 *Niet naar de maan gaan*, 92-100.

alcohol of ijdelheid.⁴⁰ Astronautiek fungeert hier als metafoor voor escapisme, voor verraad aan het ongezuurde leven op aarde, maar de letterlijke betekenis speelt erin mee. In de laatste zinnen van de roman verzekert Mark zijn zonen, die niets liever willen, dat zij ook na de dood van hun moeder op Ibiza blijven wonen. “Blijven wij hier” vroegen zijn zonen. “Ja, natuurlijk,” antwoordde hij, “wij blijven hier op aarde.” Zij juichten. Als wilden.’

Kamakto, het wordt dag! (1960)

NOORDPOOL

Het wonderlijkste product van Hans Berghuis uit zijn jaren op het subtropische Ibiza is *Kamakto, het wordt dag!* (1960), een roman over

het missiewerk van de Oblaten van Maria in het Noordpoolgebied. Verteller en hoofdpersoon is Jean-Paul Dubois, student vergelijkende taalwetenschappen uit Parijs, die naar ‘het naakte land’ vertrekt om er de taal van de bewoners te leren. De Eskimo Kamakto wordt er zijn leidsman en leraar. Dubois leert er de moed en de levenshouding kennen die nodig zijn om in het barre klimaat van Noord-West-Canada te overleven en vormt zich in samenhang daarmee tevens een levendig beeld van de grote humane inzet waarmee de missionarissen die hij ontmoet, moraal en leefwereld van de inheemse bevolking in contact brengen met het christendom. Een van de paters zegt:

‘Het kan God niet schelen, of de Eskimo’s rauw vlees eten, bevroren vis of de uitwerpselen van een witte beer. Het kan God niet schelen, of de Eskimo’s in sneeuw hutten wonen en per hondenslede het naakte land rondtrekken. God vraagt niet, of zijn kinderen Shakespeare hebben gelezen, Pascal of Bergson. [...] Hij eist niet, dat zij in straaljagers rondrazen langs de hemel of per raket naar de maan vliegen. [...] Let wel: God is er niet tegen, dat een Eskimo een polshorloge draagt, dat hij lezen en schrijven leert, dat hij in een vliegtuig naar het hospitaal wordt gebracht. Maar ik denk, dat God niet wil [...], dat een Eskimo zou gaan geloven, dat “cultuur” hetzelfde is als Christendom, bij wijze van spreken, dat de architectuur van de Sint Pieter in Rome hetzelfde is als de gestalte van de levende Christus.’⁴¹

Berghuis schreef met *Kamakto, het wordt dag!* een roman met een onmiskenbare cultureel-anthropologische dimensie, gebaseerd op grondige

⁴⁰ *Niet naar de maan gaan*, 101.

⁴¹ *Kamakto, het wordt dag!* Voorhout / Brugge 1960, 172. Een Duitse vertaling, door Herbert Schmidt, verscheen in 1963 onder de titel *Im Lande des weissen Bären. Erlebnisse unter den Eskimos* bij Herder, Freiburg / Basel / Wien.

Tweehonderd copla's zoals Spanje ze zingt (1961).

documentatie en gedragen door een studieuze inzet die, naast vaardige vertelkunst, ook al in *Gods humanist* waar te nemen viel.

Nog was de Spaanse oogst niet helemaal binnen. In het voorjaar of de zomer van 1961 publiceerde hij *Tweehonderd copla's zoals Spanje ze zingt*. Datzelfde jaar keerde hij met zijn gezin definitief terug naar Nederland en vestigde hij zich, na een kort verblijf op kasteel Erenstein, in Heerlen, waar hij een baan aannam bij de Voorlichtingsdienst van de Staatsmijnen in Limburg.⁴²

LIMBURGS PARTICULARISME

Hij was vier jaar weg geweest uit de provincie, maar meende, door in september 1961 naast zijn reguliere werk toe te treden tot de redactie van het maandblad *De Bronk*, snel weer aansluiting te kunnen vinden bij het culturele leven van Limburg. Drie maanden later al bekende hij, in zijn tweede bijdrage aan het blad, dat dit een foute gedachte was geweest. Hij had gemeend te kunnen bouwen, maar was verzeild geraakt in een moeras. De Limburgse cultuur, zoals die zich opsloot binnen de nauwe provincie- en bisdomsgrenzen, was hem te behoudzuchtig en te zelfgenoegzaam. Particularisme vierde er hoogtij, in de (religieuze) moraal net zo goed als in de kunsten, de economie en de planologie. Kritiek werd nauwelijks geduld en veroorzaakte bij de ontvangers alleen maar irritatie. Hoe ver was dat alles niet verwijderd van het zoveel ruimere Maaslandse cultuurideaal

Het gezin Berghuis woont in Heerlen, ca. 1962.

42 Bij Staatsmijnen schreef hij onder andere de tekst voor de fotokalender *Het stenen bloembed* (1962) over de bijzondere flora op de Limburgse mijnsteenbergen en tekende hij voor de uitgave van *Symbiologie. Een luchtig tractaat over macromoleculen* (1965). Eerder al had hij voor de Staatsmijnenkalender 1958 *Feest in de mijnstreek* geschreven.

dat hij koesterde en dat hij een levensvoorwaarde achtte 'voor een gebied dat op de snijlijn van Romaanse en Germaanse culturen ligt'. Een Maasland dat een brug kon zijn 'tussen verschillende oevers, een synthese van tegenstellingen'.⁴³ Maar over dat alles werd in en buiten *De Bronk* alleen maar 'gemurmeld', ook door de velen die zich onbehaaglijk voelden in de Limburgse status quo. 'Wie iets te zeggen heeft, moet het zeggen. Hardop en met een niet mis te verstane stem.'⁴⁴ Samen met mederedacteur Willem K. Coumans organiseerde Berghuis een enquête over de culturele situatie in Limburg. Deze werd voorgelegd aan kunstenaars, kunstredacteurs en provinciale functionarissen. Van hen reageerden vooral de eersten, onder wie Pierre en Mathias Kemp, Leo Herberghs, Robert Franquinet, Charles Eyck, Jan Hanlo en Nic.H.M. Tummers. De antwoorden werden onder beider verantwoordelijkheid afgedrukt in *De Bronk*, maar veel leverde dat niet op.⁴⁵ In februari 1963 meldde de redactie dat Berghuis ontslag had genomen als redacteur en voegde daar nogal bits aan toe: 'Van zijn aanbod in de toekomst als medewerker aan *De Bronk* verbonden te blijven zal de redactie geen gebruik maken.'⁴⁶ Opmerkelijk feit: enkele maanden later, in september 1963, begon *De Bronk* aan haar elfde jaargang onder een nieuwe titel: *Maasland*, en viel in het redactioneel te lezen

dat het blad op ieder gebied een kritische visie wilde bevorderen, vernieuwingstendenties onderzoeken en streven naar positieve bijdragen daarin. Berghuis zelf begon in december 1963 met het schrijven van literaire kritieken voor *De Volkskrant*; hij zou dat tot medio februari 1969 blijven doen en werd opgevolgd door Kees Fens.

VAN HEERLEN VIA EINDHOVEN EN MAAS-TRICHT TERUG NAAR HAELEN

In 1966 verruilde Berghuis zijn functie bij Staatsmijnen voor die van directeur bij Kunststichting Eindhoven, het gemeentelijk bureau voor kunstbeleid. In deze functie drong hij aan op spoedige uitvoering van het al enige tijd bestaande uitbreidingsplan van het Van Abbemuseum, stelde hij maatregelen voor om de werkomstandigheden van kunstenaars te verbeteren, onder meer door het doen verlenen van literaire opdrachten, en pleitte hij ervoor de mogelijkheden te bestuderen van regionale televisie en de stichting van een concertgebouw.⁴⁷ Als schrijver was hij betrokken bij Toneelwerkgroep Proloog, die vormingstheater maakte, en bij de Stichting Kunstzinnige Vorming Eindhoven. Dat moet tegen het einde van zijn werkzaamheden voor de Kunststichting zijn geweest. In september 1969 werd hij, met ingang van 1 januari 1970, benoemd tot hoofd voorlichting, documentatie en bibliotheek van

43 'Afscheid van een formaat', in: *Limburgs Maandblad 'De Bronk'*, 9/4, december 1961, 105-107. Over zijn Maaslandse ideaal had hij zich acht jaar eerder ook al uitgelaten in een interview met *De Maasbode* van 18 april 1953: 'Terug naar het ideaal van een geestelijk Maaslandschap'.

44 'Over stervorming II. Babylon der verwarring', in: *Limburgs Maandblad 'De Bronk'*, 9/10, juni 1962, 305-306. In dit stuk verwijst hij naar het hoofdstuk over de taal in het door hem meer in diverse publicaties aangehaalde werk van Max Picard: *Die Flucht vor Gott* (1934).

45 *De Bronk* 10/4, december 1962, 97-127.

46 *De Bronk* 10/6, februari 1963, 161. Over Hans Berghuis, *De Bronk* en de enquête naar de culturele situatie in Limburg: Monique F.A. Dickhaut: *Arcadië voorbij. Het Limburgse kunstdebat in de wederopbouwperiode (1945-1965)*. Nijmegen 2019, 281-286. Inmiddels is komen vast te staan dat de als 'bz.' signerende auteur van enkele publicaties in *Galerie Zuid* niet Hans Berghuis was, zoals in *Arcadië voorbij* wordt gesteld (180-181, 211-212), maar Nic. Tummers. Het is denkbaar dat Berghuis' redacteurschap van *De Bronk* zich niet verdroeg met zijn functie bij de Voorlichtingsdienst van Staatsmijnen. Zo leek hij in zijn bijdrage 'Meepraten en meespreken over de Limburgse Mijnindustrie' zijn functie als redacteur van *De Bronk* en voorlichter bij Staatsmijnen met elkaar te vermengen door in een redactioneel voorwoord over de positie van steenkool in de nationale energiepolicies het beleid van de mijn-directies in dezen als een 'onjuiste voorstelling van zaken' en 'propaganda' te typeren en de auteur van een artikel over deze kwestie van simplificaties te betichten (*De Bronk* 10/3, november 1963, 77-78).

47 'Kunst in Eindhoven. Nota over uitbreiding', in: *Algemeen Handelsblad*, 17 maart 1966.

Niet naar de maan gaan!', tekening en collage door Gene Eggen, van wie ook een tekening de romanomslag sierde (collectie Literatuurmuseum; foto Wiel Kusters).

de Provincie Limburg. Hij verhuisde met zijn gezin naar Maastricht. Daar liep het huwelijk van Hans en Céline op de klippen. In 1972 werd de scheiding uitgesproken, in 1973 hertrouwde Hans met de jonge Ingrid Neeltje Terpstra. Medio 1975, ruim tien jaar na het verschijnen van *Niet naar de maan gaan*, zijn laatste boek, ging hij in verband met gezondheidsklachten met vervroegd pensioen.

In de zomer van 1976 verhuisde Hans met Ingrid naar Haelen, waar hij zijn ouderlijke woning, Beekstraat 16, had overgenomen en verbouwd. Hier begon hij weer te schrijven, poëzie nu vooral. In 1979 publiceerde het Zeeuws Kunstenaarscentrum in zijn Slib-reeks achteenvijftig van zijn vroegere coplabewerkingen: *Coplas. Een mand vol noten*. In een notitie over het genre schreef hij mij (ik had hem dat jaar persoonlijk leren kennen): 'Een kollektie coplas kun je [...] zien als een woordenboek of beter

Niet naar de maan gaan (1964).

Maastricht, circa. 1971.

nog als een spraakkunst van de liefde en van de situaties in de liefde. In die liefde moet je dan wel God, leven en dood betrekken, omdat zij op zichzelf niet zo belangrijk zijn, maar omdat zij wel de eeuwige omgeving en de eeuwige conditie van de liefde bepalen.⁴⁸

TWEEDE DEBUUT

Berghuis' tweede debuut als dichter werd de bundel 'briefgedichten' *Postpapier voor Nigra* (1984): overwegend erotische gedichten, van de vrijmoedige soort, voor Ingrid, de vrouw met wie hij nu leefde en rond wie hij een kleine mythologie creëerde, niet alleen op papier maar ook als maker van beelden die hij uit hout sneed en kapte. Hij zal er zich van bewust zijn geweest dat dit hem verbond met zijn vader, die zijn werkende leven immers was begonnen als klompenmaker. Het is niet minder voor de hand liggend hier ook even aan Grupello te denken, de beeldhouwer over wie hij in 1956 de novelle *Gabriël, mijn vader* had geschreven.

Aan *Postpapier voor Nigra* was in januari 1983 een kleine uitgave in eigen beheer voorafgegaan, enkel bestaande uit het gedicht 'Weerzien op de Pityusen'. In het exemplaar dat hij mij stuurde, schreef hij: 'Ik wil niet een gedicht, / ik wil een beeld / dat ik vereren kan. // Je afgodendienaar van het eiland Haelen.' Die verering gold niet alleen Nigra, maar ook de vele vrou-

Plaatsen van onherbergzaamheid (1986).

wen met wie hij in een rusteloos bestaan verkeernd had en die hij een plaats wilde geven in een gedichtenbundel met de naar Hesiodos verwijzende titel 'Vrouwenkatalogoog'. Zo'n uitgave is er nooit gekomen, maar een aantal van de vrouwen uit zijn verleden werd ter sprake gebracht in *Postpapier voor Nigra*. Hij schreef zijn geliefde van nu, dat zij (ondanks hun leeftijdsverschil) wel als Philemon en Baucis met zijn tweeën woonden ('tota domus duo sunt'), maar dat ze dan ook alles moest weten van zijn 'katalogoog', 'handboek / van mijn onberekenbare trouw aan heel oud / genegen zijn'. In 'Voortekens voor Nigra' noemde hij ze op: namen waarvan er een paar ook al waren opgedoken in de romans *Don Ramon en de eilanders* en *Niet naar de maan gaan*. Samen met Ingrid / Nigra maakte hij veel wandelingen, waarbij het Leudal net als vroeger zijn favoriete landschap was.

48 Typoscript, collectie Wiel Kusters.

Rubra Mosana

Haar slaapogen zien de hemel en de aarde
binnen de grenzen van haar groene koin.
Onder de brug stroomt het wijwater voort.
In de vijver wordt een duikereend gedekt.
De wurgwoerd van burcht Aldenghoor beklimt
gubzig zijn dochters van het vorig jaar en
in de lage takken van de appelboom strekt
zich het waterhoen naar de verboden vrucht.
De huizerd van het Leudal bidt in de lucht
boven de Vogelmolen om zijn terechte prooi.
Maar in de tuin heerst zij. Het tegenbeeld
van de klompenmaker, die haar uit een boom-
stam sneed, slaapt als lam en waakt als ooi.
Hier ziet haar oor en hoort haar oog, haar
stem is de stilte, zwijgzaam, roerloos mooi.
Haar harde horsten en haar vaste buik dagen
de levenden van het tuinfeest uit, maar zo
standvastig staat zij dat er geen man naar
haar reikt.

Soms, zelden, als het blinde oog
des nachts haar ziet en zij niet verbeeld
wil zijn, herinnert zij zich haar ontstaan:

'Houttakker, kom terug, maak mij weer boom
en wees de jongen die mijn huidbast streelt.'

11

Rubra Mosana (foto Hans Berghuis) en het aan haar gewijde gedicht in *Plaatsen van onherbergzaamheid*.

PAATSEN VAN ONHERBERGZAAMHEID

Na voorpublicaties in *De Gids* en *De Tweede Ronde* publiceerde Querido in 1986 Berghuis' *Plaatsen van onherbergzaamheid*, de eerste van vier gedichtenbundels die in vijf jaar tijd bij deze vooraanstaande uitgeverij zouden verschijnen en hem als dichter, de zestig gepasseerd, weer in de belangstelling plaatsten. *Plaatsen van onherbergzaamheid* opende met het gedicht 'Rubra Mosana', over het door hem gemaakte, rood gebeitste vrouwenbeeld dat levensgroot in zijn tuin stond. Daar wilde hij in een brief aan mij wel een anekdote over kwijt. 'In de zomer wanneer mijn moeder uit de kerk komt en bij ons komt koffiedrinken gooit zij er haar kerkblazer overheen omdat zij Mosana niet wenst te zien! [...] En toen mijn vader nog leefde, zat ik in de tuin aan een beeld te snijden en hij zei: Wordt dat haar kop? En ik: Nee, dat is

haar kont. Hij had het allang gezien, maar zo iets vond hij prachtig om onnozel naar het voor de handliggende te vragen. Mijn moeder vindt het schandelijk wat ik doe zoals zij ook mijn boeken schaamteloos en beschamend vindt behalve *Gods Humanist*!⁴⁹

Toen Huub Beurskens en ondergetekende in 1983 in een klein samenwerkingsproject gedichten hadden gepubliceerd over de omstreken antropoloog en paleontoloog Eugène Dubois (1858-1940), die meende bij opgravingen op Java een fossiele tussenvorm, de zogeheten *missing link*, tussen mens en aapachtigen te hebben ontdekt (*Pithecanthropus erectus*), maar daarvoor geen erkenning had gevonden en zich had teruggetrokken op het door hem aangekochte landgoed De Bedelaer bij Haelen, waar hij zich bezig was gaan houden met ecologische experimenten, besepte Berghuis dat dit gegeven

49 Hans Berghuis aan Wiel Kusters, 25 september 1984.

ook voor hem als kristallisatiekern voor poëzie kon dienen.⁵⁰ Zo kwam het dat hij in 1984 de reeks van zes gedichten schreef, 'Landgoed De Bedelaar', die twee jaar later deel zou gaan uitmaken van *Plaatsen van onherbergzaamheid*. De openingsregel zegt al meteen genoeg: 'Waarom heeft hij daar gewoond waar ik wil wonen?' Terwijl in het tweede gedicht te lezen valt: 'ik loop de bospaden af waar / hij eerder liep, ik kuur in Hornerheide en zo tuur / ik naar zijn landgoed aan de overkant.' De vergelijking leidt tot een vorm van identificatie.

INTERTEKSTUALITEIT

De melancholie in Berghuis' ouderdomswerk is groot, maar zoekt gedurig naar maskering via een spel van intertekstualiteit. Over het gedicht 'Antifoon voor Zenon' schreef hij mij in 1984, kort nadat hij het voltooid had: 'een emmertje water uit dezelfde bodemloze put van mijn vergankelijkheid en natuurlijk van "gesublimeerd" verdriet. Ik denk dat ik maar eens ophoud telkens in die schacht af te dalen om dezelfde schimmen van mijn verleden tegen te komen. Maar wat moet ik in 's hemelsnaam met de toekomst? Gewoon maar Pygmalion blijven doen?'⁵¹ Verwijzingen, direct of indirect, naar de mythologische figuur van de beeldhouwer die verliefd werd op een door hemzelf geschapen beeld (was *Pythecanthropus erectus* niet ook zo'n schepping?), komen weliswaar ook in zijn gedichten voor, maar vestigen toch vooral de aandacht op het grote onderscheid tussen literaire beelden en sculpturen van hout of steen. Kappen in hout, en een enkele keer in zandsteen, 'is veel meer lekker dan schrijven, omdat je kunt aaien wat je maakt.'⁵² En meer nog dan zijn gedichten lieten zijn fysieke werken hem in hun ontstaan ervaren dat ze uiteindelijk niet

werden wat de maker wilde maar zich daaraan onttrokken: 'je kijkt ervan op hoe zij, tóch teruggebracht van boom tot beeld, groeien en groeien totdat zij dat verpletterende uiterlijk hebben van primitieve vitaliteit.'⁵³ Dat laatste, primitieve vitaliteit is zeker niet waar men bij Berghuis' poëzie onmiddellijk aan denkt: daarvoor oogt zijn dichterlijke werk te erudiet, zeker in zijn schatplichtigheid aan de klassieken, die hij als lezer en vertaler (voor eigen doeleinden) studieuze benaderde. Waarbij hij graag congruenties construeerde tussen personen of situaties uit de Griekse en Romeinse mythologie en zijn eigen leven. Dat was zeker ook het geval in *Een winter in Tomi* (1987), de bundel waarin hij aansluiting zocht bij de ballingschap van Ovidius aan de Zwarte Zee, met diens *Tristia* en *Epistulae ex Ponto* als bron en aspecten van zijn eigen leven als subtekst. Ovidius' *Tristia* moest zijn 'eigen tristesse' worden. 'Ik schrijf natuurlijk naar mijn eigen landschap toe, ik heb met Tomi eigenlijk niets meer te maken, mijn eigen winters zijn meer dan toereikend en tóch staat er geen tekst in deze stukken die niet ontleend is aan de superieure klager in Tomi.'⁵⁴

HET VERLEDEN

Ogenscheinlijk geborgen in Haelen, met de zorgzame Ingrid om zich heen, voelde hij zich zelfs door zijn vroegere ouderlijk huis niet werkelijk opgenomen. Hij schreef dat expliciet in de laatste strofe van het gedicht 'Herbergzaamheid' waaraan *Plaatsen van onherbergzaamheid* via een omweggetje zijn titel ontleende. Was hij ooit ergens werkelijk tot rust gekomen? Woonde hij wel in zichzelf? Hij leefde met een labirintisch verleden, dat hem bezighield. Dat veel losse draden bevatte en zeker in de meest persoonlijke verhoudingen veel onafgemaakts.

50 Huub Beurskens, Wiel Kusters, *Het graf van Dubois*. Baarn 1983. Beurskens publiceerde zijn gedichten over Dubois daarna nogmaals in de bundel *Het vertrek* (Amsterdam 1984), Kusters in *Kwelrijm* (Amsterdam 1983).

51 Ibidem.

52 Hans Berghuis aan Wiel Kusters, 7 december 1983.

53 Hans Berghuis aan Wiel Kusters, 25 september 1984.

54 Hans Berghuis aan Wiel Kusters, 20 maart 1986.

Het is onmiskenbaar zo dat hij via het begrip (on)herbergzaamheid ook op zijn naam alludeerde. Berghuis – door hem ook wel getransformeerd tot ‘verberghuis’. Hij schreef over zijn verleden maar verstopte het ook. Openbaring en verhulling ineen.⁵⁵ ‘Koudwatervuur’ (lees: jenever) moest hem geregeld terugbrengen naar de ‘staat van onnozelheid’ (onnozel in de betekenis die het woord heeft in Onnozele Kinderen) waarin hij een ‘onbekommerde bonte gaai in het Leudal had kunnen zijn’.⁵⁶

Nog twee bundels volgden bij Querido: *Etruskische gezangen* (1989) en *Kleitabletten* (1990). Hoewel deze laatste, zoals de titel al doet vermoeden, opnieuw gedichten bevat die geënt zijn op de oudheid, in dit geval de Assyrische, is hij diverser van inhoud dan de eraan voorafgaande verzamelingen. De meest persoonlijke en in hun liefdevolheid ook ontroerendste gedichten zijn die uit de afdeling ‘Kliniek. Tien verzen uit het voorgeborchte’, over moeder in haar dementie. Alleen in het gedicht waarmee de bundel sluit, treedt het verre verleden opnieuw naar voren: in de gestalte van een Etruskische mummie die in Zagreb werd gevonden. Samen met Frans Budé publiceerde Berghuis eveneens in 1990 *De Maas en andere sproken*, uitgegeven door Het Gonst, de bibliotheek drukpers van Dick Wessels. Op verzoek van Jo Peters schreef hij in hetzelfde jaar voor Uitgeverij Herik: *Adam. Een gedicht in sprookjes*, dat een jaar later verscheen, vergezeld van een tekening van eigen hand, gemaakt naar een rotstekening in centraal Tanzania.

Een jaar voor het verschijnen van *Kleitabletten* was Hans Berghuis vijfenzeftig jaar geworden. Bij die gelegenheid ontving hij het vriendenboek *Geijkte tijd*, met bijdragen van H.H. ter Balkt, Huub Beurskens, Frans Budé, Redbad Fokkema, Leo Herberghs, C.O. Jellema, Manuel Kneepkens, Jan Kuijper, Wiel Kusters en Hans van de Waarsenburg.

Gedurende vrijwel het hele jaar 1985 en de eerste maanden van 1986 had hij een veertien maanden durende kuur met cytostatica ondergaan. Er waren, zeker voor zijn schrijven en publiceren, nog goede jaren gevolgd, maar zijn gezondheid liet langzamerhand steeds meer te wensen over. Op 27 december 1994 is Hans thuis overleden, ‘heel rustig bijna zoetjes’, met de woorden van Ingrid. Op de laatste dag van het jaar is hij in Heeze gecremeerd. Vrienden lazen een gedicht van hem voor en ook Ingrid sprak hem met zijn eigen woorden toe: het gedicht ‘Portret (Naar Walter de la Mare)’ uit de bundel *Kleitabletten*, met als eerste strofen:

Nog steeds dezelfde dromer, hoewel ouder,
en altijd nog vervoerd door boek en blad,
met het gemis van dwang nu wel
vertrouwer
maar steeds niet vergeefs redetwisten zat.

Gekweld door vragen die geen mens
ontwart,
wensend begin en eind op één stam te
stekken,
diep in het raadsel dat slechts dwazen tart,
bezadigd maar begerig dromen te
verwekken.

Dat Hans Berghuis met de bewerking van enkele strofen uit Walter de la Mares gedicht een zelfportret heeft willen tekenen, is evident. Er is voor wie hem hebben gekend in deze regels veel herkenbaar. Een schrijver die zich in geen enkele vaste werkkring werkelijk thuis heeft gevoeld, verslaafd als hij was aan de ervaring van vrijheid: de paradox die zijn leven soms bemoeilijkte. Een charmante man, een erudiete geest, een redetwister ook, die de dingen graag beter wist. Studieus van aanleg en nieuwsgierig maar geen querulant. Bij dit alles was het willen verwekken van ‘dromen’ de karaktertrek die

55 Het woord verberghuis gebruikte hij een aantal keren in brieven aan mij.

56 Hans Berghuis aan Wiel Kusters, 29 december 1983.

Lezend.

Grote liefdes.

hem, met zijn sterke literaire verbeeldingskracht, het sterkst typeerde, ook als die dromen – en herinneringen – hem kwamen kwellen. Vanuit die mentaliteit wist hij zich rond zijn zestigste levensjaar als dichter te vernieuwen, zodanig zelfs dat hij voor een tweede keer kon debuten, bij een vooraanstaande literaire uitgeverij in de hoofdstad. Het begin van een klein, eigenzinnig en overtuigend nagekomen oeuvre, schitterend van samenhang na alle versnippering in de eerste decennia van zijn veelkantige schrijversleven.

BIBLIOGRAFIE

- Hans Berghuis, *Ik kan alleen maar zingen. Verzamelde gedichten*. Bezorgd door Chrétien Breukers met een nawoord van Frans Budé (Nijmegen 2006).
- Monique F.A. Dickhaut, *Arcadië voorbij. Het Limburgse kunstdebat in de wederopbouwperiode (1945-1965)* (Nijmegen 2019).
- Gabrielle Dorren, *Met de minsten der mijnen. Geschiedenis van De Kleine Zusters van de H. Joseph* (Hilversum 2013).
- Wiel Kusters, 'Leo Herberghs. Heerlen 21 juli 1924 – Heerlen 10 mei 2019', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 2023-2024* (Leiden 2025), 81-87.
- Rob Molin, 'Hans Berghuis', in: Ad Zuiderent e.a. (red.), *Kritisch lexicon van de moderne Nederlandstalige literatuur* (Houten, Groningen, Alphen a/d Rijn, 1996).
- Gerard Mulder, *Literair Ibiza* (Amsterdam 1989).
- Peter Nissen, 'Van katholieke letterkunde naar letterkunde (ook voor katholieken) in Limburg', in: E. Henau en T. van den Hoogen (red.), *Van katholiek Limburg naar katholieken in Limburg* (Heerlen 1988), 145-217.
- Rudi van der Paardt, 'De Dido-cyclus van Hans Berghuis', in: C.A.C.M. Fisser e.a. (red.), *Receptie van de klassieken VII* (Emmeloord 1995).

ABSTRACT

A colourful jay in the Leu Valley

Hans Berghuis (1924-1994): poet, novelist, dramatist, journalist

This article presents an overview of the life and works of the poet and all-round writer Hans Berghuis, who played a remarkable role in the history of catholic postwar literature, especially in the province of Limburg (1947-1964). In 1984, after a rather long period of silence, he succesfully made his second appearance as a (secularized) poet of great qualities in Dutch literature.

